

על דיונים בנושא מכוניות אוטונומיות

בתשובה הראשונה שכתב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בנושא השתלות הלב (לגרי"ו ווייס זצ"ל, תמוז תשכ"ח), כתב כך (שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב סי' קעד):

בדבר השאלה בהשתלת הלב לחולה מאיש אחר, שהתחילו רופאים אחדים לעשות זה, איני רוצה להאריך בראיות ובסברות ובפלפולא, כי אני אומר שכל המוסף לפלפל ולהביא ראיות הוא כגורע, שמשמע שצריך על זה ראיות משום שלא פשוט כל כך, ויבואו להקל לומר שאיכא למיפרך, ואף שיהיו בדברי הבל מקליש זה כבר, ויאמרו כי הרבנים חלוקים בזה שלכן שייך להקל ח"ו. ולכן אני אומר בתשובה להלכה ולמעשה דבר ברור ומוחלט, ולא שייך כלל לדון ולפלפל בזה, כי שתילת הלב שהתחילו הרופאים לעשות בזמן האחרון הוא רציחת שתי נפשות ממש... זהו התשובה אשר יש לפרסמה בלשון זה לא פחות ולא יותר מנידון זה.

ניתן לראות בדברים אלה תקדים לדברי הג"ר יעקב אריאל שליט"א שפורסמו לפני שנה ('המעין' גיליון 224 [טבת תשע"ח; נח, ב]) בנושא המכונית האוטונומית:

אני מציע בזאת לחבריי הרבנים להימנע מכל דיון בפרטי פרטים של הנושא, גם אם כוונתם לאסור, כי יש מתחכמים שידחו את ראיותיהם ויסקו מסקנות הפוכות. יש להתייחס לנושא זה בצורה אקסיומטית וחד-משמעית: הנוהג במכונית אוטונומית בשבת עובר על איסור מהתורה, ודינו כמחלל שבת בפרהסיא על כל המשתמע מכך. דיון בנושא זה יכול להיערך רק במסגרת פנימית של העוסקים בביטחון ורפואה בלבד.

חזוק לדברי הרב אריאל שליט"א ניתן למצוא גם בתיאור של יציאת אלישע בן אבויה ("אחר") לתרבות רעה. בין השאר מסופר "מעשה באחר שהיה רוכב על הסוס בשבת" (חגיגה טו, א). אע"פ שרכיבה על סוס אינה אסורה אלא מדרבנן יש בה חילול שבת מהסוג של הפיכת שבת קודש ליום חול ח"ו, והיה ברור לחז"ל בלי להיכנס לדיון שמעשה כזה סימל, יחד עם דברים נוספים, את התנתקותו הסופית של אחר ממסורת ישראל.

אלא שאחרי פתיחת התשובה הנ"ל של הגרמ"פ זצ"ל שפירנסה 250 מילים, הוא המשיך וכתב "ועתה נשתעשע בדברי כ"ג בתשובתו הארוכה שדן בכמה דברים", וקיים דיון ארוך עם הגרי"ו זצ"ל המפרנס כ-5,700 מילים, למעלה מפי עשרים, וגם הדפיס אותו בספרו בחייו. אי אפשר לעצור תלמידי חכמים מלדון, כמו שאי אפשר לעצור בני אדם מלשאול.

ועוד: כידוע, עברו כמה שנים מאז שכתב הגרמ"פ זצ"ל את תשובתו הנ"ל, והתקדמות טכנולוגית רפואית הביאה למהפכה בהשתלות הלב שגרמה לו לחזור בו ולהתיר השתלת לב בתנאים מתאימים, ועליו סמכה הרבנות הראשית לישראל, והיום חמישים שנה לאחר אותו פסק זהו היתר מרווח לרבים (אם כי עדיין יש פוסקים שאוסרים השתלות לב, ואכמ"ל).

יותר מכך: אי אפשר לצמצם דיון בנושא כמו מכוניות אוטונומיות להיבטים של דיני ממונות ודיני נפשות - כדוגמת השאלות שהעלו הרב קופיאצקי והרב שפרונג במאמריהם - ולא לדון גם בהיבטים הקשורים לשבת.

ועוד: המכונית האוטונומית הינה דוגמה אחת בלבד למגוון השאלות שהטכנולוגיה החדשה מעלה. עם התפתחות המסחררת הצפויה בתחום ה"בינה המלאכותית" בשנים הקרובות - מעבר למה שקיים כבר - לא תהיה שום אפשרות להימנע מדיון בהשלכות שונות של מכשירים שונים לעניין שבת.

ועוד: שמעתי לא מזמן רב חשוב מתבטא בנושא: "הנה" הוא אמר, "אפשר היום להפעיל כל מכשיר באמצעות פטנטים של גרמא, כפי שמציעים במכון צומת, אך אם נעשה כך נהפוך את שבת קודש שלנו ליום חול". הרב כבר לא מעודכן, ואוזני אנשים מעודכנים צורמות לשמע דבריו. "גרמא" כפתרון הלכטכני הולך ונעלם. היום מעבירים בעולם כולו מכשירים רבים למצב של פעולה על פי עקרון של "שינוי זרם", וכך גם במכון צומת. אין סוגרים מעגלים חשמליים ואין פותחים אותם; המעגל סגור תמיד, ומתח חשמלי קיים תמיד במכשיר, והוא מוכן תמיד לפעולה מיידית. המכשיר "מופעל" על ידי הגברת הזרם ו"מופסק" על ידי הקטנתו.

טכנולוגיית ה"אינוורטר" המצויה היום במזגנים ובמקררים, ושמתיחלים להכניס אותה לתחומים נוספים (מיקרוגל), פועלת בצורה דומה. אם הפעלה באמצעות שינוי זרם מותרת (הנושא שנוי במחלוקת), האם נקבע כי הפעלת מכשירים רגילים שמשמשים בהם כבר בטכנולוגיה הישנה בשבת כמו בחול תהיה אסורה משום מצות עשה של שבתון? ואם המכשירים שמשמשים בהם כבר ימשיכו בהיתרם, איזה מכשירים נוספים יותרו, ואיזה ייאסרו? מה עלול להפוך את שבת קודש ליום חול ח"ו, ומה לא?

הנה כבר לפני עשר שנים או יותר התקינו בביתי מערכת אזעקה שאני מפעיל לקראת שבת ומכבה במוצאי שבת. מה הפירוש ל"מפעיל"? אני מעביר את המערכת ל"מצב שבת" שבו כל החיישנים מנוטרלים, כדי שכניסת בני המשפחה והאורחים ויציאתם מהבית בשבת לא תפעיל שום מעגל חשמלי. נחמד (ואולי מיותר) בבית פרטי - אך לשאלת ההתנהגות הראויה ברשות הרבים, בעולם "מרושת" במצלמות דיגיטליות בכל מקום, אין פתרון כה פשוט. השאלה עלתה מזמן על שולחן מלכים,

וזכתה להתייחסויות שונות. כמדומני שלא הציע מאן-דהו שיש לאסור רישות העולם במצלמות דיגיטליות כדי לא להפוך את שבת קודש ליום חול ח"ו.

לפני שנתיים התקינו ביישוב שלי שעוני מים דיגיטליים, שמדווחים, בין שאר פעולותיהם, למשרד מרכזי על צריכת המים, כולל במהלך השבת. התעוררה מחלוקת. היו שאמרו שדי בשעונים עם אישור מכון צומת, אחרים כתבו ש"מי שמכבד שבת באמת" חייב להוסיף תשלום עבור שעון המאושר על ידי "משמרת השבת" של בני ברק - וזאת אע"פ שגם פוסקים בבני ברק הסתייגו מדבריהם¹. האם ראוי לחלק קהילה ל"שומרי שבת פשרנים" ו"מכבדי שבת באמת", או שמא נאמר כי יש לאסור על כל הקהילה את השימוש בשעוני מים דיגיטליים, כי הם הופכים את שבת קודש ליום חול ח"ו?

כבר הפכו בתים רבים בישראל ל"בתים חכמים", שניתן לשלוט במכשירים שבהם במגוון דרכים - דרך "הטלפון החכם" וגם בעזרת הקול. מה נאמר על הפעלה באמצעות דיבור? האם נחייב העברת בית חכם ל"מצב שבת" לפני שבת? האם אסור יהיה לבקר בשבת בביתו של בעל "בית חכם" שלא העביר ביתו ל"מצב שבת"? שאלות אלה לא ניתנות לדחייה. שמעתי לא מזמן על מקרה שבו אורח בביתו של שומר שבת שמע מבעל הבית על השליטה במכשירים בקול, בשעה שישבו בסעודה בשולחן שבת. האורח שאל: "מה זאת אומרת? אם אני אומר 'סירי' ('שם' התוכנה האחראית על הפעלת המיכשור החשמלי כאשר היא מבחינה באמירת שמה), מוזיקה! יקרה משהו? עוד לא גווע קולו ותוכנת 'סירי' התעוררה והדליקה את המוזיקה בעוצמה, ולא בדיוק מוזיקה המתאימה לשבת... האם מותר לבעל הבית לומר 'סירי, עצרי!'" אי אפשר להימנע מעיסוק בשאלות אלה.

ועוד: הרב אריאל כתב "כאן המשמעות היא הפיכת שבת קודש ליום חול ממש", ו"שאם תותר חלילה המכונת האוטומטית יש חשש רציני שהשבת תתבטל מן העולם". ואני תוהה: האם אין ברמת גן (וערים אחרות בישראל) תנועת מכוניות בכבישים בשבת? האם השימוש במכוניות אוטונומיות ירבה חילול שבת או יצמצם אותן? אם נניח ששבת ברמת גן תיראה בדיוק כמו שהיא נראית היום, אלא שהמכוניות האוטונומיות יצמצמו עשיית מלאכות של ממש בשבת בפרהסיא - האם לא תרוויח שבת קודש מכך?

זכיתי לחיות כל חיי בישראל ביישובים שאין בהם תנועת כלי רכב בשבת - אך קיימת היום תנועה של קלנועיות עם סידורי שבת לקשישים ולמוגבלים. בבנייני המגורים הגבוהים הצצים בכל מקום בארץ - "מגדלים" בעלי עשר קומות ויותר -

1 ראו https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%A9%D7%A9%D7%A8%D7%AA_%D7%94%D7%A9%D7%91%D7%AA

אנשים עולים ויורדים במעליות שבת, ויש בהם משאבות אוטומטיות המעלות את לחץ המים עבור הדירות שבקומות העליונות. אחרי שעצת הגרמ"פ זצ"ל לצמצם את השימוש בשעוני שבת לא התקבלה בציבור, השימוש בשעוני שבת היום הוא לא לתאורה בלבד, אלא גם למזגנים, לקירור ולחימום, לפלטות שבת, ולמגוון מכשירי חשמל. אנשים שיש להם צג של תמונות דיגיטליות על הקיר או על המזנון לא מנתקים אותן לפני שבת. האם השבת הפכה ליום חול בגלל דברים אלה?

בקיצור, השבת שלנו כבר מזמן לא נראית כמו שהיא נראתה פעם. לא די ב"שב ואל תעשה" כדי שנדע כיצד לקיים במלואה את דעת הרמב"ן ל"שבתון" (ויקרא כג, כד): "ונראה לי שהמדרש הזה לומר שנצטוונו מן התורה להיות לנו מנוחה בימים טובים אפילו מדברים שאינן מלאכה... והותרו הימים הטובים האלו ואפילו השבת עצמה, שבכל זה אין בהם משום מלאכה, לכך אמרה תורה 'שבתון' שיהיה יום שבתה ומנוחה, לא יום טורח". והרמב"ן הביא מהמכילתא דרשב"י: "אין לי אלא מלאכה שחייבין על מינה חטאת, מלאכה שאין חייבין על מינה חטאת מנין, שאין עולין באילן ולא רוכבים על גבי בהמה ולא שטין על פני המים ולא מספקים ולא מטפחין, תלמוד לומר כל מלאכה".

כל מצוות השבתה שמנה הרמב"ם הן ביום טוב (ובשמיטה), אך לא בשבת. אך כך כתב הרמב"ם (הלכות שבת סוף פרק כד):

אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול. ומפני מה נגעו באיסור זה? אמרו, ומה אם הזהירו נביאים וציוו שלא יהא הילוך בשבת כהילוך בחול, ולא שיחת השבת כשיחת החול, שנאמר ודבר דבר - ק"ו שלא יהא טלטול בשבת כטלטול בחול, כדי שלא יהא כיום חול בעיניו, ויבוא להגביה ולתקן כלים מפניה לפניה או מבית לבית או להצניע אבנים וכיוצא בהם, שהרי הוא בטל ויושב בביתו, ויבקש דבר שיתעסק בו, ונמצא שלא שבת, ובטל טעם שנאמר בתורה למען ינוח... ועוד מפני שמקצת העם אינם בעלי אומניות אלא בטלים כל ימיהם כגון הטיילין ויושבי קרנות שכל ימיהם הם שובתים ממלאכה, ואם יהיה מותר להלך ולדבר ולטלטל כשאר הימים נמצא שלא שבת שבתה הניכרת, לפיכך שבתה בדברים אלו היא שבתה השווה בכל אדם, ומפני דברים אלו נגעו באיסור הטלטול ואסרו שלא יטלטל אדם בשבת אלא כלים הצריך להם, כמו שיתבאר.

אפשר לומר "לא נדון", והשבת תמשיך להשתנות ללא הכר, בלי שחשבנו ודיברנו על מה שאנחנו רוצים שיהיה. על חלק ממה "שאנחנו רוצים בשבת" וודאי מצווים אנו מן התורה (ויקרא כג, ג) שְׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבְתוֹן מְקַרָּא קֹדֶשׁ כָּל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ שַׁבַּת הוּא לַה' בְּכָל מוֹשְׁבֵיכֶם. ועל זה כתב הרמב"ן שם:

וטעם מקראי קדש - שיהיו ביום הזה כולם קרואים ונאספים לקדש אותו, כי מצוה היא על ישראל להיקבץ בבית הא-להים ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפילה והלל לא-ל, בכסות נקיה, ולעשות אותו יום משתה, כמו שנאמר בקבלה (נחמיה ח, י) לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם... ורבותינו ז"ל אמרו (ספרי פנחס קמז), ארעם במאכל ובמשתה ובכסות נקיה, כלומר שלא יהא חוקם אצלך כחוק שאר הימים אבל תעשה להם מקרא של קודש לשנותם במאכל ובמלבוש מחול לקודש...

ברור שאסור ששבת קודש תיראה כיום חול. אך בהקשר של ימינו, וההתפתחויות שיכולות לצמצם איסורי מלאכה בשבת ולהיות לברכה בעולמנו - הדברים דורשים בירור, כדי שנוביל את עצמנו לשבת של קודש ולא ניגרר לשבת של חול ח"ו, וגם נגדיל אולי את מעגל שומרי השבת. מכוניות אוטונומיות, בתים חכמים, מכשירים המופעלים באמצעות הקול, ועוד המצאות רבות, עשויים להנעים לאנשים את השבת בלי עשיית מלאכה אסורה, ותוך כדי הפיכתה ליום קדוש. לי יש מושג חלקי בלבד איך השבת תיראה בעתיד, בתור יום קדוש, שבת שבתון, אך נראה לי ברור כי היא תהיה שונה ממה שהיא היום. מן הראוי שתלמידי חכמים ידונו בנושאים אלו, כדי שיוכלו להוביל את הציבור בשום שכל ולא יובהלו באיחור לכבות שריפות שכבר פרצו.

לעניין השימוש בטלפון המופעל ע"י גרמא בשבת

יש היום מכוני תורה ומדע המפתחים מוצרים שונים עם היתרים הלכתיים לשימוש בשבת. בעקרון, להלכה מותר ואף מצוה לחלל שבת במקום פיקוח נפש וספק פיקוח נפש, וכדברי השולחן ערוך סי' שכח סעי' יב: "כשמחללים שבת על חולה שיש בו סכנה... על ידי ישראל גדולים ובני דעת". ואמנם יש מחלוקת, שלדעת מרן יעשו זאת על ידי יהודי, ולרמ"א רצוי ע"י גוי אם אפשר. אך במכשירים הללו אין לנו את בעיית המחלוקת הנ"ל, ובוודאי עדיף להשתמש בהם כאשר צריכים. ולכן בטלפון המופעל ע"י גרמא אין להשתמש אלא במוסד כמו בית חולים או צבא או רופא בקשר לעבודתו בבית חולים, כיון שכל הנ"ל יש בהם פיקוח נפש שאפילו ספיקו הותר בשבת. אך לאדם פרטי או לכל דכפין נראה דאין היתר להשתמש בו.

בברכת התורה, מרדכי אליהו הראשון לציון הרב הראשי לישראל

שו"ת מאמר מרדכי כרך ד הלכות שבת סימן צו